

MARTTI LUTHER JA USKONPUHDISTUS

Paavin valta oli alkanut murentua 1300-luvulta lähtien, mutta vielä 1500-luvulla katolisella kirkolla oli vahva ote niin yhteiskunnallisista asioista kuin tavallisesta kansastakin. Yllättävän lyhyessä ajassa koko Euroopan kartta kuitenkin muuttui lähes täysin yhden miehen sinnikkyuden ansiosta. Tämä mies oli Martti Luther.

Martinus Luther syntyi Eislebenissä v. 1483 talonpoikaissukuun ja teki elämäntyönsä entisen Itä-Saksan (DDR:n) alueella. Hänen vanhempansa Hans ja Margaretha halusivat pojastaan lakimiestä, mutta ukkosmyrskyn keskellä pelossa annettu lupaus Pyhälle Annalle muutti Martti-nuorukaisen suunnitelmat ja hän lähti Erfurtin augustinolaisluostariin munkiksi.

Lutherin äiti, **Margaretha**, on kuvattuna DDR:n postimerkissä vuodelta 1972. Merkki on Saksin vaaliruhtinaan Fredrik Viisaan hovimaalari **Lucas Cranachin** syntymän 500-vuotisjuhlasarjasta ja taiteilija itse on kuvattuna viereisessä DDR:n merkissä. Useimmat Lutheria kuvaavat maalaukset ja piirrookset ovat lähteneet Lucas Cranachin kynästä.

Luther opiskeli **Erfurtissa** lakia, mutta siirtyi sitten läheiseen luostariin. Erfurt oli tyypillinen saksalainen kaupunki, jonka taivaalle nousi mahtavat kirkon tornit osoituksena katolisen kirkon vaikutuksesta, kuten BRD:n Erfurtin juhluvuoden merkissä näkyy. DDR:n 1989 Thomas Muntzer-blokissa näkyy Wittenbergiä lukuunottamatta keskeisten Lutherin elämään liittyvien kaupunkien sijainnit.

Luther ei ollut ainoa, joka oli ryhtynyt kritisoimaan katolista kirkkoa. Kirkon omista joukoistakin oli noussut kritikoita. Yksi tällainen oli erittäin oppinut mies, myöskin ensimmäisen kreikankielisen Uuden testamentin luoja, **Erasmus Rotterdamilainen**.

Luther ei hyväksynyt humanismin isänä pidetyn Erasmusuksen näkemyksiä, vaan kirjoitti yhden luterilaisen opin tärkeimmistä kirjoista *Sidottu ratkaisuvälillä* Erasmususta vastaan. Erasmus oli aiemmin kirjoittanut kirjan *Vapaa tahto*, joka käsitteli ihmisen tahdon vapautta suhteessa Jumalaan ja pelastukseen. Lutherin mukaan ihminen ei voi itse valita pelastumistaan, vaan hänen mukaansa kaikki pelastumisessa on Jumalasta lähtevää. Erasmus Rotterdamilaisesta on julkaistu useissa maissa postimerkkejä. Yllä esitetyt ovat Hollanista, josta Erasmus oli kotoisin sekä Bhutanista, maasta, jonka kanssa Erasmusella ei ole ollut mitään yhteistä.

Luostarissa Martti Luther koki voimakkaana syyllisyydentunnon. Hänen oppi-isänsä Staupitz siirräyttikin Lutherin opettajaksi **Wittenbergin** yliopistoon. Wittenbergin yliopistossa Luther opiskeli ensisijaisesti Raamattua, niin Vanhaa kuin Uutta testamenttia ja hän valmistui sieltä lopulta eksegetiikan professoriksi.

Oikealla näkyvä kuori kertoo leimallisesti ja R-rekisteröinnillään

Wittenbergistä tulleen todellisen Lutherkaupungin. Merkissä olevaa henkilöä voisi ulkonäön perusteella luulla Lutheriksi, mutta kyseessä on Lutherin yksi oppi-isistä ja Lutherin ja Katarina von Boran vihkipappi **Johannes Bugenhagen**. Bugenhagen toi uskonpuhdistuksen Saksan pohjoisosiin ja Tanskaan. Vieressä oikealla on kuvattuna Luther **tohtorinhattu** päässään sekä Wittenbergin linnan- eli **yliopistonkirkko**, jonka oveen Luther naulasi kuuluisat 95 teesiään katolisen kirkon vääryyksiä ja erityisesti anekapua vastaan. Reunimmainen merkki on **Lutherin koti**, jona toimi entinen luostari.

Luther luennoi erityisen paljon Psalmeista, Galatalaiskirjeestä ja Roomalaiskirjeestä. Erityisesti Paavalin kirje roomalaisille pysähdytti Lutherin ymmärtämään katolisen kirkon eksytyksen.

Ihminen pelastuikin Paavalin mukaan yksin armosta, yksin Kristuksen ansiosta, ilman mitään lain tekoja.

Siinä, että Luther naulasi teesit Wittenbergin kirkon oveen, ei ollut mitään erityistä, sillä ovi toimi yliopiston ilmoitustauluna.

Opiskelijat kopioivat nuo latinankieliset väitökset ja käänsivät ne saksaksi ja kirjapainotaidon kautta levittivät Lutherin voimakasta sanomaa paavin valtaa ja anekauppaa vastaan kaikille ihmisille Saksissa. Kun paavi Leo X viimein ennätti ottaa vakavissaan kantaa Lutherin teeseihin vuonna 1520, vaadittiin Lutheria perumaan kaikki katolista kirkkoa vastaan olevat kirjoitukset. Luther ei niitä perunut,

vaan hänet julistettiin kirkonkiroukseen eli pannaan tammikuussa 1521. Paavi halusi Lutherin hengiltä, niinpä Luther määrättiin Wormsin valtiopäiville samana vuonna katumaan keisarin edessä kaikki kirjoituksensa.

Oikealla olevassa kuvassa **Luther on keisarin edessä** ja häntä kuulusteltiin **Wormsin valtiopäivien** aikana kahteen otteeseen. Keisari julisti lopulta Lutherin valtakunnan-kiroukseen, jonka mukaan Lutherista tuli lainsuojaton.

Luther oli kuitenkin saanut apua Saksin vaaliruhtinas Fredrik Viisaalta, joka auttoi Lutheria pakenemaan Wartburgin linnaan, jossa hän piileskeli **ritarina nimeltä Jörg** (Yrjö).

Alla näkyvässä DDR:n vuonna 1983 Lutherin syntymän 500-vuotisjuhlamerkeissä näkyy kahden Lutherin elämälle tärkeän kaupungin sinetit (vas. **Eislebenin**, jossa Luther syntyi) ja **Wittenbergin**, jossa Luther teki elämänuransa. Luther kasvatti Wartburgin linnassa piileskellessään parran. Hän käänsi linnassa nopeassa tahdissa saksaksi Uuden testamentin, josta tulikin saksan kirjakielen perusta.

Vuosina 1524-1525 halusivat muutamat ns. hurmahenkiset Lutherin seuraajat nopeuttaa uskonpuhdistusta väkivalloin. Näitä henkilöitä olivat mm. Andreas Karlstadt ja etenkin **Thomas Muntzer**. Muntzer ja Karlstadt saivat aikaiseksi ns. **talonpoikaiskapinat**, joista myöhemmin myös Lutheria syytettiin, vaikka Luther ei väkivaltaisuuksia hyväksynytäkään. Luther kirjoitti jopa kolme kirjaa talonpoikien ryösteleviä joukkoja vastaan. Silti katolinen kirkko sai hyvän syyn syyttää Lutheria tästä kansanmurhasta, jollaiseksi kapina muuttui. Ruhtinaat ottivat sotilaansa käyttöön ja niinpä talonpoikaiskapinaa taltutettaessa kuoli kaikkiaan n. 30 000 talonpoikaa.

Mielenkiintoista postimerkkeilijän kannalta on se, että DDR:n postimerkeissä Thomas Muntzer kuvataan usein sankarihahmona. Olihan hän rikkaita ruhtinaita vastustava työläisiä ja talonpoikia kapinaan haastava "toveri".

DDR on julkaisi useita Muntzeriä ihannoivaa postimerkkiä, vaikka Luther itse ei hyväksynyt Muntzerin toimintaa.

Muntzer syntyi vuonna 1489 ja kuoli talonpoikaiskapinassa 1525. Oheinen juhla-arkki on DDR:n julkaisema Muntzerin 500 vuotis syntymän kunniaksi.

Vuonna 1525 Luther meni naimisiin karanneen nunnan **Katharina von Boran** kanssa. Käthe (lempinimi) oli Lutheria 16 vuotta nuorempi ja niinpä Luther, entinen munkki ja katolisessa selibaatissa elävä pappi meni naimisiin nunnan kanssa, ja kaiken huipuksi he muuttivat kodikseen entisen luostarin.

Käthe-vaimo oli toimelias ja joutui tekemään kotityöt yksin palvelijoiden ja opiskelijoiden avulla. Kerrotaan, että Lutherin kotiin juuri hänen vaimonsa ansiosta tehtiin jopa kala-altaat, joissa kasvatettiin omia lohia perheen tarpeita varten.

Yllä olevassa kuvassa Katharina von Bora on kuvattuna vuonna 1999 julkaistussa yhdistetyn Saksan merkissä Käthen 500 vuotissyntymän kunniaksi. Katharina eli vielä kuusi vuotta Lutherin kuoleman jälkeen. Luther ja Käthe saivat kuusi lasta, joista yksi kuoli vain muutaman kuukauden ikäisenä ja toinen nuorukaisena.

Luther jatkoi uskonpuhdistuksen levittämistä ja lopulta reformaatio sai voiton, kun Saksan pohjoisosien ruhtinaat kääntyivät keisaria ja paavin kardinaalia vastaan ja pitäytyivät kuolemankin uhalla Lutherin opeissa. Luhter sai myös tärkeitä työtovereita, joista kaikkein tärkeimmäksi muodostui jo alkuvaiheissa Philip Melanchton.

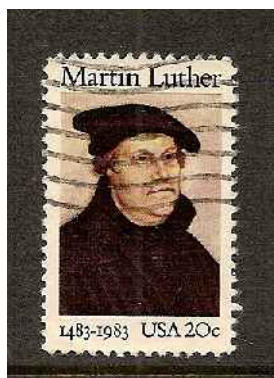
Kun luterilaisuus alkoi vakiinnuttaa otettaan Pohjois-Saksassa, oli Melanchton juuri se oppinut, joka laati mm. Augsburgin tunnustuksen vuonna 1530, josta tuli luterilaisuuden tärkein tunnustuskirja.

Aiemmin mainittiin, että Luther käänsi Uuden testamentin saksaksi. Myöhemmin vuonna 1534 Luther sai valmiiksi koko Raamatun käännökseen. Johannes Guttenbergin kirjapainotaito oli siis yksi tärkeimmistä uskonpuhdistusta eteenpäin vievistä asioista.

Martti Luther kuoli Eislebenissä vuonna 1546. Kuolemaansa ennen hän oli kirjaimellisesti räjäyttänyt Euroopan.

Hänen vaikutuksensa ulottuivat Euroopan kaikkiin osiin ja katolinen ylivalta oli kukistettu. Lutherin yksi pääperiaatteista oli "cuius regio, eius religio" eli kenen maan uskonto. Näinpä ruhtinaat ja kuninkaas Euroopassa saivat itse päättää, mitä uskontoa maassaan harjoittivat. Lutherin työtä jatkoivat Melanchtonin lisäksi monet muut uskonpuhdistajat eri maissa.

Eri maat ovat julkaisseet postimerkkejä Lutherista, sillä hänen vaikutuksensa tuli näkymään Euroopan lisäksi myös kaikkialla eurooppalaisten valtioiden siirtomaissa erityisesti mm. Yhdysvalloissa ja Etelä-Afrikassa, joissa edelleen on vahvat luterilaiset kirkot.

ENGLANNIN JA SVEITSIN USKONPUHDISTUKSET

Uskonpuhdistus levisi myös **Englantiin**, jossa vankkumaton katolisen kirkon puolustaja **Henrik VIII** kääntyi reformaatio-liikkeen kannalle, koska paavi ei myöntänyt hänelle avioeroa ensimmäisestä vaimostaan Katariina Aragonilaisesta. Englannin katolisen arkkipiispan Thomas Cranmerin kanssa Henrik erosi katolisesta kirkosta ja perusti luterilais-kalvinistiselle pohjalle protestanttisen kirkon.

Oikealla olevassa kuvassa on sekä kuningas Henrik että hänen kolmas vaimonsa **Jane Seymour**, joka synnytti Henrikille sen kaivatun poikalapsen. Edward VI sai hallita kuitenkin vain lapsikuninkana ja kuoli jo n. 16 vuotiaana, jonka jälkeen hänen tilalleen nousi Englannissa Maria Verinen palauttaen katolisuuden maahan.

Maria kuoli lapsettomana ja niinpä seuraavaksi Englannin kuningattareksi nousi Henrikin toisen vaimon tytär **Elisabeth I**, josta tulikin yksi Englannin pitkäaikaisimmista hallitsijoista, ja joka kykeni saamaan Englannin kalvinistien ja katolismielisten riidat aisoihin. Voidaankin sanoa, että hänen aikanaan syntyi todellinen anglikaaninen kirkko. Näin Englanti oli tullut mukaan uskonpuhdistusliikkeeseen.

Edellä mainittiin Lutherin sijasta kalvinismi. Sveitsi kääntyi uskonpuhdistuksen kannattajaksi vuonna 1525, kun Zurichin pääkirkon kirkkoherra Ulrich Zwingli sai luvan julistaa luterilaisia oppeja Zurichin pääkirkossa. Zwingli kuoli kuitenkin pian katolisten ja protestanttien välienselvittelyssä ja hänen seuraajakseen päätyi ranskalainen oppinut **Jean Calvin**. Calvin ajoi Sveitsissä lävitse ns. teokraattisen hallintavallan, jossa uskonnollinen johto on samalla myös maallinen johto. Calvin itse toimikin pitkään Geneven johtohahmona.

seuraajakseen päätyi ranskalainen oppinut **Jean Calvin**. Calvin ajoi Sveitsissä lävitse ns. teokraattisen hallintavallan, jossa uskonnollinen johto on samalla myös maallinen johto. Calvin itse toimikin pitkään Geneven johtohahmona.

Calvinin nimeä kantava kalvinismi oli paljon jyrkempää kristillisyyttä edustava kuin luterilaisuus. Zwingli, Calvin ja reformoitu kirkko käänsivät käytännössä selkensä kaikelle katolisuudelle niin, että kirkoista poistettiin pyhien kuvat, alttarit, alttaritaulut, urut ja varsinaiseen jumalanpalvelukseen jäivät jäljelle enää rukousta, yksinkertaista laulamista ja Raamatun lukua sekä saarna. Ehtoollistakin alettiin viettää vain neljä kertaa vuodessa.

USKONPUHDISTUKSEN TULO RUOTSI-SUOMEEN

Vuonna 1527 Ruotsi-Suomen kuningas **Kustaa Vaasa** määräsi Västeråsin valtiopäivillä, että "evankeliumia oli puhtaasti saarnattava". Tällä lauseella Kustaa Vaasa erkani katolisesta kirkosta ja sai voimia taistelussa Tanskan kuninkaan johtamaa Kalmarin Unionia vastaan. Tanska oli 1520 vallannut Tukholman ja piti Norjaa tiukasti otteessaan. Nyt Vaasa sai kirkon omaisuuden hallintaansa ja sitä kautta myös taloudellista valtaa irtautua unionista.

Tämän jälkeen monet Ruotsin ja Suomen ns. parhaat pojat lähetettiin Wittenbergiin itsensä Lutherin oppiin, jotta niin Ruotsissa kuin Suomessa kansat saisivat lukea Raamattua heidän omalla kielellään. Ruotsissa uskonpuhdistuksen isänä pidetään Wittenbergissä opiskellutta ja Raamatun ruotsiksi kääntänyttä **Olaus Petriä** (Olof Perssonia) sekä hänen veljeään Laurentius Petriä, josta tuli Ruotsin ensimmäinen luterilainen arkkipiispa.

Oikealla olevassa kuvassa Petrin veljekset luovuttavat Kustaa Vaasalle ruotsinkielisen Raamatun vuonna 1541. Toisessa kuvassa nähdään Olaus Petri saarnaamassa evankeliumia hänen kuolemansa 400-vuotisjuhlamerkissä.

Suomi sai myös oman uskonpuhdistajansa. Nuori **Mikael Agricola** lähetettiin noin kymmenen muun parhaan pojan kanssa opiskelemaan Wittenbergiin Raamatun kääntämistä Lutherin oppiin. Agricola käänsikin Uuden testamentin suomeksi ja perusti samalla suomen kirjakielen. Alla oleva ensipäivä kuori on vuodelta 1948 ja julkaistu Uuden testamentin kääntämisen juhluvuotena. Agricola käänsi Uuden testamentin suomeksi vuonna 1548. FDC-kuoren kuvassa Agricola luovuttaa uuden käännöksen kuningas Kustaa Vaasalle.

Agricolan merkitys koko Suomen sivistymiselle oli valtava. Hän loi suomen kirjakielen, kirjoitti kansaa varten ABC-kirjan, vaikutti Lutherin opetusten tuloon entistä vahvemmin suomalaiseen sielunmaisemaan mm. katekismustensa myötä. Agricola teki myös kulttuurihistoriaa luetellen Psalmien kirjan esipuheessaan suomalaiset jumaluudet, 12 hämäläisten ja 12 karjalaisten jumalaa, joiden joukossa ovat vielä nykyihmistenkin tuntemat Ukko-ylijumala, Tonttu, Ahti ja Tapio.

Suomessa on Agricolasta julkaistu muutamia merkkejä. Tärkeimpinä varmastikin Uuden testamentin suomentamisen 400-vuotis juhlamerkit, joissa Agricola nähdään niin opettamassa kuin raamatunkäännöstyössä.

Agricola kuoli vuonna 1557 palattuaan neuvottelumatkalta Venäjälle.

Vuoden 1982 Eurooppa merkeissä esitellään Suomen historiaan liittyviä keskeisiä tapahtumia. Merkkeihin valittiin Agricola ja Järnefeltin maalama fresko, joka kuvaa Turun yliopiston vihkiäiskulkuetta vuodelta 1640. Agricola-merkissä näkyy myöskin ABC-kirjan nimiösivu ja siten alku. Agricolan patsaan on veistänyt Oskari Jauhainen ja patsas paljastettiin vuonna 1951 Turun tuomiokirkon vieressä.

Lutherilaisuus ei tuonut kristinuskoa Suomeen, vaan kristinusko tuli jo vuonna 1155 tai 1157 kuuluisan piispa Henrikin ja kuningas Eerik Pyhän tekemän ristiretken ansiosta. Ristiretken historiallisuus on nykytutkimuksen mukaan monin osin hämärän peitossa. Mutta ennen Lutheria kristinusko oli kuitenkin saanut vakiintuneen aseman Suomessa.

Vuoden 1933 PR-sarjan merkeissä esiintyvät kolme Suomen historiaan erityisen paljon vaikuttaneet kirkonmiehet. Ensimmäisessä kuvataan Maunu II Tavastia, joka eli katolisella ajalla ja käytännössä johti Suomea myös maallisena hallitsijana. Tavastia on pidetty tärkeimpänä keskiaikaisena piispanamme. Merkin Tavast löytyy hänen itsensä Pyhälle Henrikille teettämästä

kenotafista/sarkofagista, jota säilytetään Nousiaisten kirkossa. Toisessa merkissä on kuvattu Mikael Agricola, uskonpuhdistuksen isä. Kolmannessa merkissä taas suuri suomalaisten kasvattaja, Turun Yliopiston perustaja, Koko Raamatun käännöstyön loppuunsaattaja Isaacus Rothovius, joka 1600-luvun puolivälissä kasvatti kansalle niin tapoja kuin sisälukutaitoa. Lisäksi hänen ansiostaan me sukututkijat saamme etsiä esi-isiamme vanhoista kirkonkirjoista, sillä Rothovius määräsi seurakuntien kirkkoherrat pitämään kirjaa niin ripillä käymisistä, kasteista kuin vihkimisistäkin. Rothoviuksen kuva postimerkissä on sinänsä merkittävä, että kuvan alkuperäinen maalaja on ollut myös Suomen ensimmäinen vapaana taiteilijana elänyt Jochim Neimar.

Lutherista lähtenyt uskonpuhdistus mullisti siis koko Euroopan ja myös meidän suomalaisten historian. Siksi suomalaisina olemmekin julkistaneet useita postimerkkejä niin tärkeistä kirkonmiehistä kuin myös kirkoistamme. Vuonna 1967 tuli Lutherin aloittamasta uskonpuhdistuksesta kuluneeksi 450 vuotta. Tuolloin julkaistiin postimerkki Lutherin kunniaksi. Merkissä Luther on kuvattuna ystävänsä Lucas Cranachin maalaamana ja samalla Lutherista tuli ensimmäinen ulkomaalainen henkilö, joka suomalaisissa merkeissä on koskaan kuvattu. Tosin Lutherin vaikutus suomalaisiin ja mahdollisesti jopa kirjakieleemme on ollut merkittävä. Opettaessaan Wittenbergissä Agricolaa ja mm. Paavali Juustenia 1530-luvulla, sai Luther kuulla taatusti suomen kielämme ja mahdollisesti hän oli myös opastamassa Agricolaa vaikeiden sanojen käännoistyössä.

Vaikka luterilainen kirkkomme on Suomessa menettänyt 2010-luvulle tultaessa paljon jäsenistään. On myönnettävät, että kirkon ja siten niin Agricolan kuin Lutherinkin vaikutukset näkyvät vahvasti maamme kulttuurissa - niin tieteiden, taiteiden kuin sisäisen moraaliajattelunkin piirissä. Luterilainen kirkko on edelleen vahvasti kansankirkko ja monilla paikoilla kirkko löytyykin keskeltä kylää, ja tuonne kirkkoon kukin voi tulla hiljentymään sellaisena kuin on, omana itsenään. Agricola toi suomalaisille oman kielen ja oman mielen, kuten 2007 julkaistu blokki kertoo. Kristinuskon sanoma niin Lutherin kuin Agricolankin meille välittämänä on riemun sanoma. Tätä riemuvuotta juhlistettiin Suomessa myös Riemuvuosi-vihkolla vuosituhannen vaihtuessa.

